

Hodnotenie kvality vysokých škôl pedagógmi

Rastislav Kočan, Michal Považan

V slovenskej spoločnosti aj v akademickej sfére vládne názor, že kvalita vysokých škôl a tiež postavenie pedagógov a vedcov sa zhoršuje. Tento názor je postavený z veľkej časti iba na dojmoch. V minulosti bolo realizovaných iba niekoľko zisťovaní aké sú skutočné názory a realita profesijného života vysokoškolských pedagógov a vedcov.

Akademická rankingová a ratingová agentúra (ARRA) aj z tohto dôvodu sa rozhodla realizovať prieskum názorov medzi vysokoškolskými pedagógmi a vedeckými pracovníkmi.

Zhrnutie predchádzajúcich výskumov

A/Štatistické zisťovanie Štatistického úradu SR v roku 2007

Štatistický úrad SR sa zapojil do projektu Organizácie pre hospodársku obnovu a rozvoj (OECD), Európskej komisie a UNESCO a zrealizoval prieskum o kariérom postupe osôb s ukončeným doktorandským vzdelaním, držiteľov akademických, vedecko-pedagogických titulov a vedeckých hodností. Zisťovanie bolo založené na dobrovoľnej báze a snažilo sa popísať celú vzorku držiteľov uvedených titulov v SR. Cieľovou skupinou boli nositelia titulov PhD., ArtD., CSc., Dr., ThD., DrSc., docent a profesor, ktorí k 31. decembru 2006 pôsobili a žili na území SR.

Keďže išlo o štatistické zisťovanie, záverečná správa obsahuje výhradne zozbierané a spracované štatistické údaje bez ich následnej interpretácie.

V prieskume sa podarilo identifikovať podľa adresy zamestnávateľa celkovo 14 500 držiteľov doktorátov, ktorých Štatistický úrad oslovil. Dotazník vyplnilo 2 660 respondentov, z toho 22 dotazníkov nebolo použiteľných. Návratnosť bola najnižšia zo sektora vysokých škôl. Priemerná návratnosť dosiahla 18,3 %.

Výsledkom prieskumu bolo zistenie, že v oblasti spokojnosti držiteľov doktorátov s ich zamestnaním sú muži najspokojnejší s lokalitou pracoviska, intelektuálnymi výzvami a rastom, mierou zodpovednosti, stupňom nezávislosti a prínosom pre spoločnosť. Menej spokojní sú s istotou pracovného miesta a možnosťou kariérneho postupu. Najvýraznejšiu nespokojnosť prejavili s platmi a benefitmi. Ženy sú veľmi spokojné s lokalitou pracoviska, prínosom pre spoločnosť, intelektuálnymi výzvami, mierou zodpovednosti a stupňom nezávislosti. Menej spokojné sú možnosťou kariérneho postupu. Veľmi nespokojné sú s benefitmi a platom.

Hlavným dôvodom, pre ktorý si vedecko-výskumní pracovníci (súčasní aj bývalí) zvolili kariéru výskumníka, bola kreatívnosť a inovačnosť práce (28,5 %), všeobecne sa vyžaduje v odbore (17,4 %), stupeň nezávislosti (16,1 %) a prínos pre spoločnosť (14,7 %). Až potom nasleduje možnosť kariérneho rastu (9,2 %) a pracovné podmienky (6,1 %).

B/ Sektorová správa Európskej asociácie univerzít

Hodnotiaca správa bola vypracovaná v januári 2008 expertmi Európskej asociácie univerzít. Je to ucelené hodnotenie systému vysokoškolského vzdelávania a vedy v SR.

Hlavným problémom slovenského vysokého školstva a výskumu je podľa správy finančná poddimenzovanosť. Z hľadiska spokojnosti výskumných a pedagogických pracovníkov znamená nedostatok financií, t.j. nízke príjmy akademických a výskumných pracovníkov, čoho dôsledkom je ich pomerne nízke spoločenské uznanie.

Osobitnú pozornosť venuje správa aj **kariére akademických a výskumných pracovníkov a potrebe ich generačnej výmeny.**

Správa konštatuje, že počas nasledujúceho desaťročia budú musieť prejsť slovenské vysoké školy obmenou ľudských zdrojov, keďže mnohí profesori v krátkej dobe dosiahnu dôchodkový vek.

Okrem miezd a technického vybavenia sú na mnohých vysokých školách vzácnym statkom aj dostatočné a flexibilné laboratórne a kancelárske priestory. Keďže počet učiteľov, ktorí môžu byť prijatí, závisí od počtu študentov, jednotlivé fakulty majú rozdielne pracovné podmienky, čo vedie k tomu, že nie je možné prijať nových učiteľov kvôli fyzickému nedostatku miesta. Toto je jeden z prípadov, keď nezávislosť fakúlt pôsobí kontraproduktívne na inštitucionálnu efektívnosť. Vedenie VŠ by preto malo mať väčšie právomoci na prerozdelenie dostupných kapacít podľa aktuálnej potreby.

V oblasti prijímania nových pedagogických zamestnancov existuje na Slovensku tlak akademickej obce na uprednostňovanie interných kandidátov pochádzajúcich zvnútra inštitúcie, čo výrazne znižuje konkurenciu a dostupnosť talentov. Tiež chýbajú programy alebo opatrenia na prilákanie odborníkov späť na Slovensko po roku strávenom v zahraničí.

Z uvedeného vyplýva, že aj tieto dva výskumy sa spokojnosti a názorom pedagógov a vedeckých pracovníkov venovali len okrajovo a viac sa sústredili na iné zisťovania.

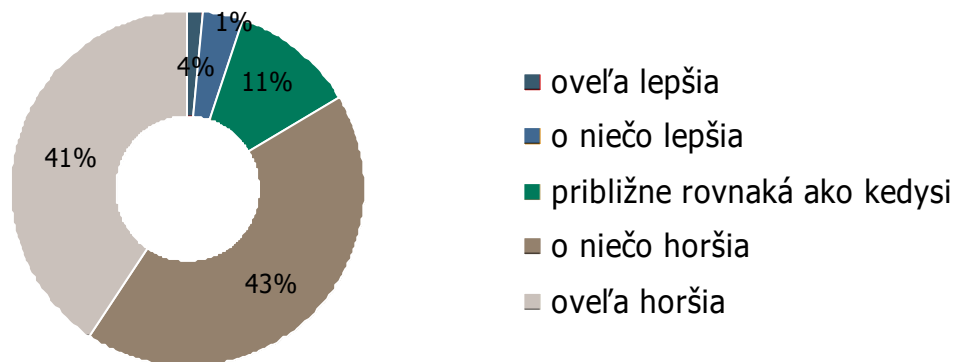
O prieskume ARRA

Prieskum sa uskutočnil v dňoch 12.10 – 9.11. 2009 na vzorke 2 454 respondentov. Dopytovanie bolo uskutočnené online - pozvánka do prieskumu bola poslaná na pracovné e-mailové adresy pedagógov. Databáza adries bola dodaná agentúrou ARRA a bola získaná z verejne dostupných zdrojov – internetových stránok jednotlivých fakúlt. Databáza

obsahovala približne 9 tis. kontaktov. Z jednotlivých univerzít sa do prieskumu zapojilo 18% - 35% pedagógov, najnižšiu účasť mala KU (18%) a najvyššiu UPJŠ (35%). Štruktúra respondentov a spôsob dopytovania umožňuje konštatovať, že prieskum je reprezentatívny vzhľadom na všetky zapojené fakulty.

Kvalita študentov a pripravenosť na prax

Prieskum sa okrem iného zamerail na spokojnosť resp. názor pedagógov na súčasných študentov. Pedagógovia sú veľmi pesimistickí, čo sa týka hodnotenia kvality študentov, ktorí prichádzajú zo stredných škôl. Viac ako 80% pedagógov sa nazdáva, že kvalita novoprijatých študentov je o niečo, resp. výrazne horšia ako bola pred 10 rokmi. Pesimistickejšie sú pritom hlavne technické fakulty, optimistickejšie (ale stále negatívne) hodnotí nových študentov hlavne EU BA. Kvalita diplomových prác, teda kvalita študentov na výstupe zo školy, je hodnotená optimistickejšie – je považovaná za priemernú. Medzi jednotlivými univerzitami pritom neboli zaznamenané významnejšie rozdiely.

Hodnotenie kvality študentov v porovnaní s minulosťou

Z prieskumu vyplýva že pedagógovia sa domnievajú, že dokážu efektívne vzdelávať študentov a aspoň sčasti odstrániť ich kvalitatívny deficit, s ktorým prišli zo strednej školy.

Počet študentov na jednotlivých univerzitách je už vnímaný veľmi odlišne. Na šiestich univerzitách je viac ako polovica pedagógov presvedčených, že študentov je príliš veľa (EU BA, TU TT, UCM TT, TU KE, PU PR, SPU NR). Na zvyšných univerzitách prevláda názor, že študentov je primerane.

Keď spojíme tieto dva názory môžeme dospieť k záveru, že napriek veľkej preťaženosti a príliš vysokému počtu študentov aspoň na niektorých vysokých školách, pedagógovia tvrdia, že dokážu odovzdať dostatok poznatkov a zručností, aby minimálne pozdvihli úroveň absolventov z podpriemeru oproti predchádzajúcim rokom k priemeru.

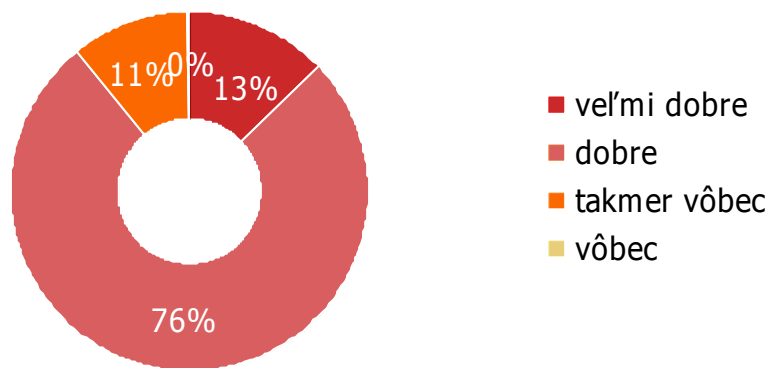
Pedagógovia takmer jednohlasne deklarujú (95%), že spolupráca ich fakulty s praxou je pre nich dôležitá, pričom dve tretiny sa dokonca nazdávajú, že takáto spolupráca je veľmi dôležitá. Ako najčastejšie formy spolupráce s praxou udávajú pedagógovia hlavne:

- časť výučby zabezpečujú ľudia z praxe (51% pedagógov)
- možnosť neplatenj praxe študentov (45%).

Na druhej strane až 13% pedagógov nevedelo uviesť žiadnu spoluprácu ich fakulty s praxou.

Pre konfrontáciu tohto názoru je potrebné poznať názor absolventov vysokých škôl. K tomu sa dostaneme v nasledujúcej článku.

Podľa veľmi veľkej väčšiny pedagógov (takmer 90%) sú absolventi ich fakulty dobre pripravení na prax, pričom 13% z nich sa nazdávajú, že absolventi sú pripravení na prax veľmi dobre. Pritom medzi jednotlivými univerzitami sú len malé rozdiely.

Pripravenosť študentov na prax

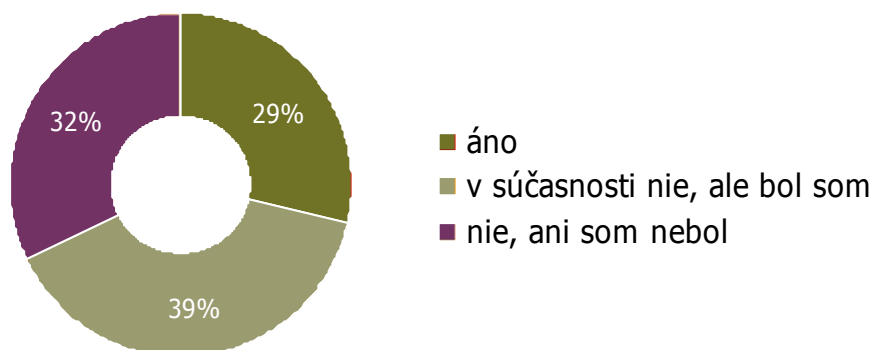
Dá sa teda konštatovať, že vysokoškolskí pedagógovia sú spokojní s tým, ako dokáže ich fakulta vzdelávať a pripraviť na prax svojich študentov počas trvania štúdia a to aj napriek nižšej kvalite novoprijímaných študentov a aspoň pri niektorých vysokých školách príliš veľkému počtu študentov..

Medzinárodná spolupráca

Takmer všetci pedagógovia uvádzajú, že ich študentom pomáhajú študijné zahraničné pobyty zvyšovať ich kvalitu.

Takmer dve tretiny pedagógov (65%) sa nazdávajú, že ich univerzita veľmi alebo celkom intenzívne spolupracuje so zahraničnými univerzitami. Tretina pedagógov je v súčasnosti zapojená do nejakého medzinárodného vedeckého projektu a ďalších takmer 40% uviedla, že v niekedy v minulosti boli zapojení. Tretina pedagógov teda nie je a ani nikde nebola do medzinárodného vedeckého projektu zapojená. Ide hlavne o mladších pedagógov, ale dokonca aj medzi tými, čo sú na škole viac ako 10 rokov je štvrtina takých, čo na

medzinárodnom projekte nikdy nespolupracovali. Na chvoste univerzít, čo sa týka medzinárodnej spolupráce, sú TUAD TN, UCM TT, PU PR, TU TT.

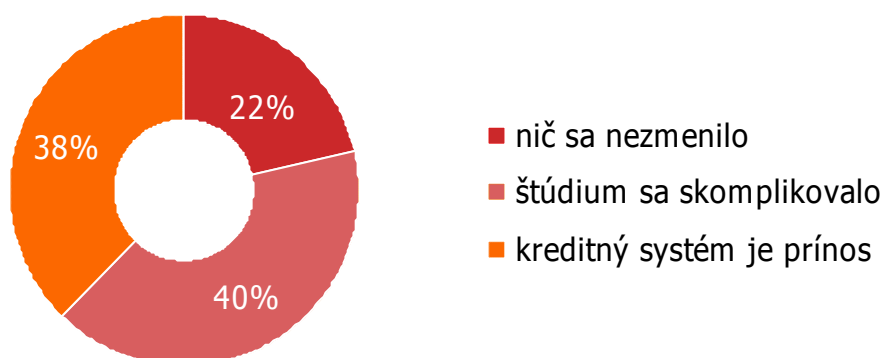

Účasť na medzinárodnom vedeckom projekte

Bakalárske štúdium a Kreditný systém

Zásadná zmena po vyčlenení bakalárskeho štúdia sa na fakultách udiala len podľa 41% pedagógov. Len čiastočnú alebo žiadnu zmenu deklarovala polovica z nich. Najväčšie zmeny sa uskutočnili na technických univerzitách (TU ZV, ŽU ZA, TU KE) a najmenšie na UPJŠ a EU BA.

Zavedenie kreditného systému je vnímané kontroverzne. Takmer štyridsať percent pedagógov sa nazdáva, že je jeho zavedenie bol prínos, pričom rovnaké množstvo tvrdí, že štúdium sa tým iba skomplikovalo. Tretia časť pedagógov (22%) sa nazdáva, že zavedením kreditného systému sa nič nezmenilo. Na rôznych univerzitách sú pritom rôzne skúsenosti s kreditným systémom. Skupinu „nič sa nezmenilo“ typicky reprezentuje EU BA, kreditný systém je prínosom najmä na SPU NR a ako komplikácia je vnímaná najmä na PU PR a UMB BB.

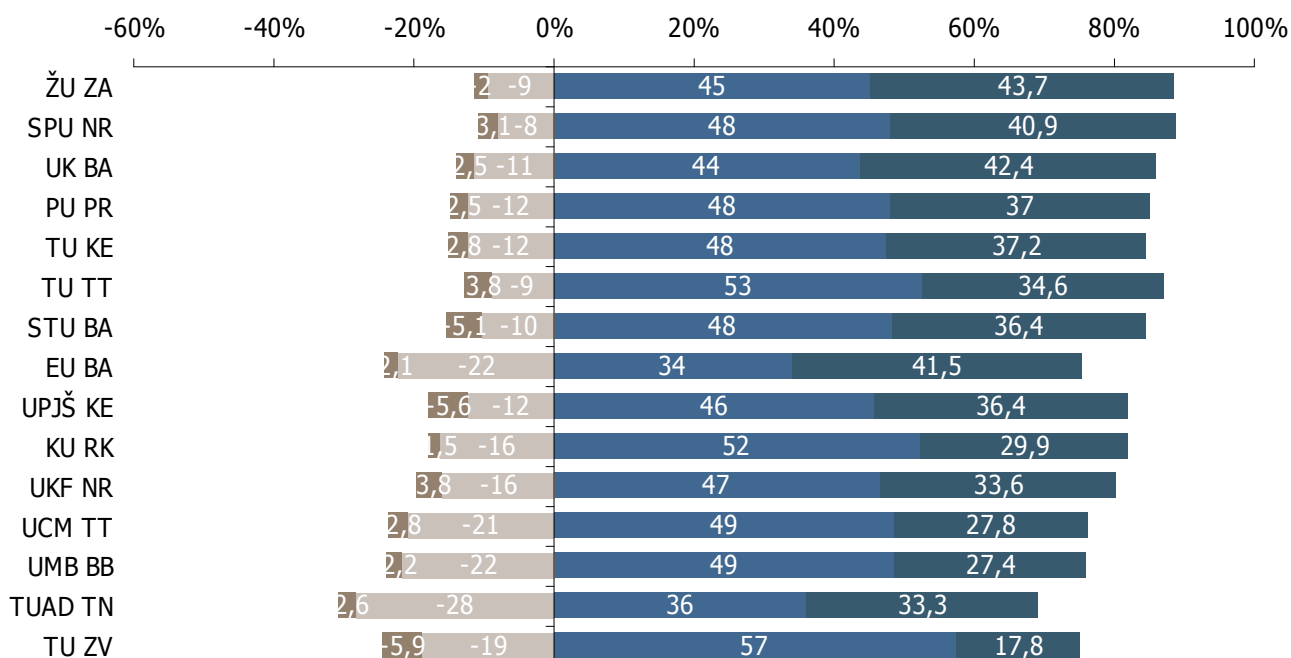
Názor na kreditný systém

Zaujímavý je pohľad na „zbytočné“ a „kľúčové“ predmety, ktoré sa vyučujú na fakultách. Priemerne je, podľa vyučujúcich, na fakultách 9% zbytočných predmetov, pričom tretina pedagógov si myslí, že žiadny vyučovaný predmet nie je zbytočný a 22% pedagógov má názor, že zbytočným je najmenej 20% predmetov.

Opačný pohľad, ktorý dáva inú perspektívu na vyučované predmety, prezrádza, že len 72% predmetov je považovaných za kľúčových. Pritom 20% vyučujúcich sa nazdáva, že kľúčovými je len 50% vyučovaných predmetov.

Lojalita k fakulte a spokojnosť s prácou

Jedným z najdôležitejších indikátorov o skutočných názoroch pedagógov na fakultu kde pôsobia je ich „odporúčanie“. Pedagógovia deklarovali, či by odporúčali svojim rodinným príslušníkom alebo priateľom študovať na ich fakulte. V komerčnej sfére sa za priemernú hodnotu (na základe dlhodobých meraní) považuje index 80, pričom akceptovateľné hodnoty sú prinajmenšom hodnoty indexu 75 a vyššie. Všetky nižšie hodnoty ako 75 možno považovať za indikátory zníženej lojality. Môžeme konštatovať, že žiadna univerzita nedosiahla priemernú úroveň indexu 80, kým hodnotu vyššiu ako 75 dosiahli ŽU ZA, SPU NR, UK BA a PU PR. Na opačnej strane rebríčka sa nachádzajú univerzity s veľmi zníženou lojalitu pedagógov- TU ZV, TUAD TN, UMB BB, UCM TT.

Odporúčanie fakulty/VŠ

Pedagógovia boli dopytovaní aj na spokojnosť so svojim pôsobením na fakulte. Na hodnotenie im boli im predložené nasledujúce faktory:

- Finančné ohodnotenie
- Vedecká činnosť
- Materiálne vybavenie katedry
- Študenti (celkovo)
- Pracovná atmosféra
- Organizácia PhD. štúdia
- Kvalita infraštruktúry laboratórií (kde bolo aplikovateľné)

Na základe skúseností z prieskumov v komerčnej sfére uvádzame (aj napriek tomu, že je zrejmé, že nie je možné úplne porovnávať komerčnú sféru a univerzity), že index spokojnosti, ktorý je nižší ako 65 je možné vnímať ako výraznú nespokojnosť, pričom ako priemerná spokojnosť sa na základe dlhodobých meraní považuje index 75. Je alarmujúce, že index s hodnotou 65 bol dosiahnutý len ojedinele a to iba v oblasti „pracovná atmosféra“. Môžeme teda jasne konštatovať, že pedagógovia na slovenských univerzitách sú výrazne nespokojní so všetkými skúmanými oblasťami.

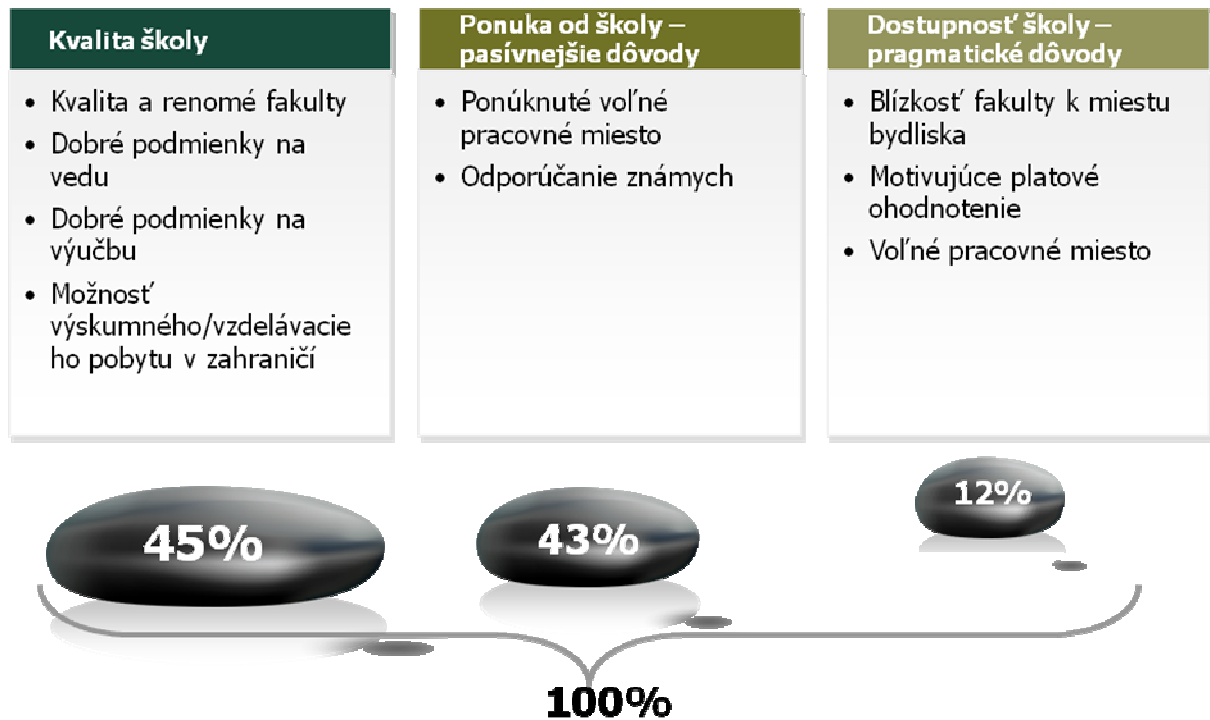
Najnižšiu spokojnosť vyjadrili pedagógovia s finančným ohodnotením, kde vládne veľmi výrazná nespokojnosť.

Podrobné výsledky indexu spokojnosti podľa jednotlivých oblastí možno nájsť v nasledujúcej tabuľke:

Univerzita	finančné ohodnotenie (plat)	vedecká činnosť	materiálne vybavenie katedry	študenti celkovo	pracovná atmosféra	organizácia PhD štúdia	kvalita infraštruktúry laboratórií	Priemer
EU BA	24,8	52,8	41,5	53,2	63,5	52,2	31,8	45,7
KU RK	47,8	54,2	58,7	47,8	67,7	46,3	55,3	54,0
PU PR	35,0	54,1	41,4	46,3	69,1	51,1	34,2	47,3
SPU NR	29,1	52,8	48,8	44,9	66,4	57,2	40,8	48,6
STU BA	35,4	56,3	46,3	45,8	67,3	50,1	37,1	48,3
TU KE	43,0	58,0	49,4	41,6	68,0	50,6	44,6	50,7
TU ZV	33,3	60,1	50,5	40,3	64,0	53,9	44,8	49,6
TUAD TN	37,6	54,7	46,2	42,7	54,7	50,6	44,8	47,3
TU TT	31,2	61,1	46,2	47,4	68,4	49,5	47,5	50,2
UK BA	32,7	59,5	40,7	51,6	66,4	52,7	35,3	48,4
UKF NR	33,6	55,2	50,6	49,1	69,7	52,0	42,5	50,4
UMB BB	28,7	54,2	49,0	50,3	70,9	53,1	39,4	49,4
UPJŠ KE	30,0	56,8	45,5	48,8	66,7	54,0	40,6	48,9
UCM TT	31,0	58,8	45,4	48,6	69,4	60,0	47,1	51,5
ŽU ZA	35,5	56,5	59,4	45,3	74,0	51,5	48,1	52,9

Dôvody výberu fakulty

Všetkým pedagógom bol poskytnutý zoznam možných dôvodov, ktoré mohli slúžiť ako motivácia zamestnať sa na ich súčasnej fakulte. Pedagógovia mohli vybrať niekoľko z nich. Na základe vzájomných kombinácií odpovedí boli všetci pedagógovia rozdelení do nasledujúcich troch skupín:

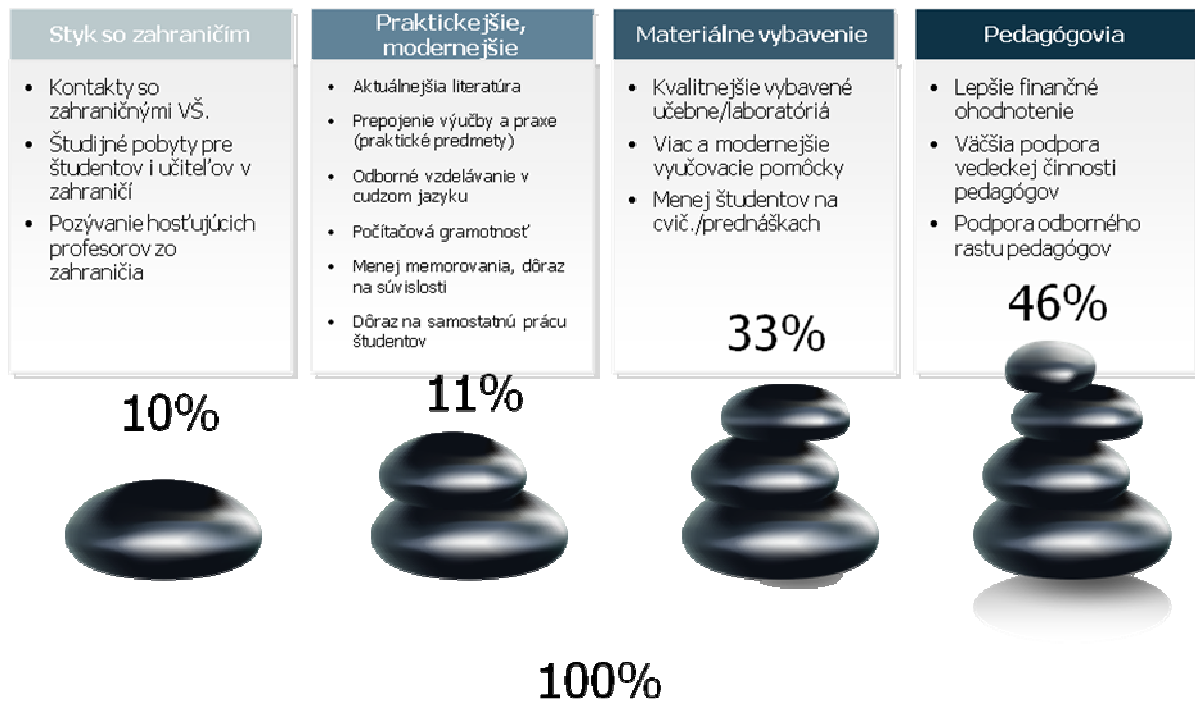
V prvej skupine „Kvalita školy“ (kvalita a renomé fakulty, dobré podmienky na vedu a výučbu...) mali nadpriemerné zastúpenie hlavne UK BA a STU BA a skôr starší pedagógovia s vedeckými hodnotami docent a profesor. Najmenej naopak UMB BB, UKF NR a UCM TT.

V druhej skupine „Ponuka od školy“ (kľúčovými boli pasívnejšie dôvody - ponúknuté voľné miesto alebo odporúčanie známeho) sú nadpriemerne zastúpení hlavne mladí pedagógovia, ktorí len nedávno absolvovali druhý stupeň VŠ štúdia alebo čerstvo získali PhD titul. Z univerzít nadproporčne ako hlavný dôvod zamestnania ponuku od školy uvádzali najmä pedagógovia z KU RK a TU TT, najmenej z EU BA.

V tretej, najmenej skupine, „Dostupnosť školy“ (blízkosť k bydlisku, dobré platové podmienky) – mali nadproporčné zastúpenie hlavne pedagógovia z regionálnych univerzít - TUAD TN, UKF NR, SPU NR a PU PR. Naopak, najmenej z UK BA, EU BA a STU BA.

Cesty k zlepšeniu fakulty

Pedagógovia dostali aj otázku ako je možné zlepšiť kvalitu vyučovania na vysokej škole. K dispozícii na výber bolo 15 možných odpovedí, pričom každý z pedagógov si mohol vybrať najviac päť. Na základe vzájomných kombinácií odpovedí boli všetci pedagógovia rozdelení do nasledujúcich štyroch skupín:

Do prvej skupiny „Styk so zahraničím“ boli zaradení pedagógovia, ktorí zlepšenie vidia hlavne v intenzívnejšej spolupráci so zahraničnými VŠ a študijných pobytoch študentov aj pedagógov v zahraničí. V tejto skupine mali nadpriemerné zastúpenie hlavne TU TT a KU RK.

V druhej skupine „Praktickejšie, modernejšie“ sú zaradení vyučujúci, ktorí ako prostriedok zlepšenia výučby vidia najmä zmenu filozofie výučby – lepšie prepojenie na prax, menej memorovania a viac súvislostí, výučba v cudzom jazyku, dôraz na samostatnú prácu študentov a podobne. Výrazne nadpriemerne sú v tejto skupine zastúpení hlavne mladí pedagógovia, absolventi druhého stupňa VŠ štúdia alebo PhD. Ide výraznejšie o tých, čo na školách učia kratšiu dobu (do 5 rokov). S pribúdajúcim vekom a vedeckou hodnosťou pedagóga sa výrazne znižuje podiel v tejto skupine. Z univerzít sú tu nadproporčne zastúpení hlavne pedagógovia z TU KE, EU BA, UKF NR najmenej z UPJŠ KE a UCM TT.

Pedagógovia zaradení v skupine č.3 „Materiálne vybavenie“ vidia cestu v zlepšení kvality výučby v lepšom materiálnom vybavení fakúlt – lepšie pomôcky, modernejšie učebne a menšie skupiny študentov. Takýto názor majú hlavne pedagógovia z TUAD TN, TU KE a TU ZV, najmenšie zastúpenie zasa učiteľia z UMB BB, KU RK a TU TT.

V štvrtkej, najväčšej skupine, „Pedagógovia“ sú zaradení tí učitelia, ktorí ako najdôležitejšie prostriedky zlepšenia vidia väčšiu podporu pedagógom. V prvom rade zvýšenie finančného ohodnotenia a zlepšenie odborného rastu pedagógov. V tejto skupine mali nadproporčné zastúpenie hlavne pedagógovia z UK BA, UMB BA. Naopak, najmenej z TUAD TN a TU ZV.

Dá sa konštatovať, že 21% pedagógov vidí možnosti zlepšenia v zlepšení spôsobu, organizácie resp. metodiky výučby (prvé dve skupiny). Kým zvyšných takmer 80% považuje za kľúčové najprv zmeny v zlepšení materiálnych podmienok – či už zvýšení platov pedagógov alebo zlepšení materiálneho vybavenia fakulty.

Napriek výraznej nespokojnosti a kritike súčasných pomerov, nehrozí v najbližšej dobe žiadny exodus vyučujúcich z univerzít. Len 10% pedagógov sa vyjadrilo, že v období nasledujúcich 3 rokov už neplánujú pôsobiť vo vysokom školstve, pričom ide hlavne o pedagógov už teraz v dôchodkovom veku.

Záver

Prieskum ako taký odhalil niekoľko zaujímavých zistení. Pedagógovia sú nespokojní s kvalitou novo prijímaných študentov, ktorú považujú za výrazne horšiu ako bolo pred desiatimi rokmi. Sú však celkom spokojní s tým, „čo z nich dokážu urobiť počas vysokoškolského štúdia“.

Rovnako sú presvedčení, že dokážu dobre pripraviť absolventov na prax. V skutočnosti však sami pedagógovia neveria v dostatočnú kvalitu fakúlt, na ktorých pôsobia (neodporúčali by veľmi štúdium svojim známym). Navyše sú výrazne nespokojní s kľúčovými oblasťami na fakulte, najviac so svojim mzdovým ohodnotením. Napriek tomu sa zdá, akoby si našli svoje „status quo“ a zmierili sa s touto situáciou, čo dokumentuje aj nízka miera plánovaného opustenia sektoru vysokoškolského vzdelávania.

Vyskytli sa výrazné rozdiely v hodnotení svojich fakúlt učiteľmi z tradičných univerzít (rozumej založenými pred rokom 1989) a tými mladšími, ktoré dosahujú signifikantne horšie hodnotenie.

Mnoho krát sa v prieskume objavilo rozdielne hodnotenie 20% pedagógov ako hodnotenie zvyšných 80% učiteľov. Tých 20 % pedagógov malo výraznejšie progresívnejší, voči súčasným pomerom kritickejší a „entuziastickejší“ profil“ S istou mierou priblíženia možno uviesť, že pri skutočnom zlepšovaní kvality vysokých škôl (ktoré zahŕňa aj namáhavejšiu prácu na sebe) je možné rátať s podporou približne pätiny vyučujúcich.